

La Cimera per a la Terra i la síndrome de la granota bullida

Luis Ángel Fernández Hermana
Periodista
Expert en temes científics i mediambientals

La Cimera de Rio de Janeiro ha situat la problemàtica mediambiental en la màxima actualitat. Alts mandataris internacionals, científics i homes d'empresa discutiren sobre el futur del planeta tot i que sense abordar les accions concretes que cal portar a terme per preservar l'hàbitat de l'espècie humana.

La Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament no va abordar els eixos centrals del greu deteriorament que pateix el medi ambient del nostre planeta. Ni el model de creixement econòmic, ni l'explosió de la població es van posar en qüestió i, per tant, la Conferència es va saldar amb pegats i sargits que, tot i que representaran un significatiu pas endavant respecte a la situació anterior, no alteren substancialment els comportaments que ens van obligar a convocar, en primer lloc, una reunió com la de Rio de Janeiro. El patrimoni genètic d'una espècie preparada per esquivar llances no pot canviar prou de pressa per esquivar caps termonuclears. Les llances, al cap i a la fi, han estat amb nosaltres durant milers d'anys. Els caps termonuclears, amb prou feines tenen cinc dècades. Aquesta dificultat d'adaptació, portada a un extrem paradoxal, però molt real, sintetitza el dilema que avui afronta la humanitat davant la magnitud dels canvis mediambientals que la seva pròpia activitat està originant. Són enormes i han creat un escenari completament nou en només unes dècades. La capacitat de reacció davant de transformacions globals que abans s'atribuïen a forces geològiques a molt llarg termini (més de deu mil anys), sembla haver reduït el sistema nerviós de la humanitat i, en conseqüència, el de les seves estructures polítiques, al de la famosa *granota bullida*: si es col·loca una granota dins d'una olla d'aigua que es fa bullir lentament, el batraci serà incapaç de detectar la gradual, i letal, pujada de la temperatura. Romandrà assegut tranquil·lament fins a la mort. Els científics, amb ironia, qualifiquen aquest experiment de la síndrome del *a mi no em tocarà*.

Aquesta síndrome, la dificultat que tenen els governs i governats per percebre la gradual però letal tendència amb què el creixement econòmic i el de la població amenacen de bullir tota una civilització, va tenir la seva màxima expressió a la Conferència de les Nacions Unides sobre

el Medi Ambient i el Desenvolupament (CNUMAD). Malgrat la grandiloqüència del seu títol, a la denominada Cimera per a la Terra es va plantejar una bateria de problemes sectorials (nacionals), alguns dels quals amb repercussions globals, però es defugiren, de vegades d'una manera prou grollera, els dos esmentats pilars sobre els quals descansa l'assalt més persistent i violent als sistemes vius del planeta mai perpetrat per una espècie. Ni model de creixement econòmic ni població il·luminaren les sessions de Rio i, per la forma com es plantejaren les línies d'acció per al futur, molt ha de pujar la temperatura de l'olla perquè aquests dos temes passin a ocupar el centre de les nostres preocupacions i originin polítiques mediambientals que modifiquin substancialment la seva dinàmica actual. Sostrets aquests temes del protagonisme de la Conferència, aquesta es va convertir, fins a un cert punt, en una inevitable reunió familiar per repassar els agitats esdeveniments dels darrers anys i actualitzar el lloc que li correspon a cadascú en un món on l'enfonsament de tot un bloc ha alterat radicalment el paisatge. Des d'aquesta perspectiva, Rio de Janeiro fou una posada al dia dels conflictes que avui vertebreren el món, una recerca de les noves atribucions que correspondran a cadascú en una societat cisellada per l'era termonuclear, i que encara ni tan sols ha somiat amb els mitjans de què es valdrà per ajustar-se a les noves circumstàncies o, dit amb el llenguatge en ús, al nou ordre internacional.

El Japó, els EUA i Europa, per una banda, van acudir a Rio per dirimir les posicions que els correspondran en un mercat mundial cada vegada més compacte i, alhora, sotmès a tremendes pressions per la capacitat devoradora de recursos de les tres potències. Que la mateixa conferència se celebrés, com també la postura que cadascú hi adoptà, és testimoni del protagonisme que tots atribueixen al *mercant mediambiental* i les seves derivacions polítiques i socioeconòmiques. L'aspecte

més nou, que al capdavant permeté que reeixís la mateixa trobada, va raure en què tant Europa com el Japó, més febles militarment que els EUA, buscaren apuntalar les seves postures mitjançant aliances amb els països en vies de desenvolupament, un tret aquest que possiblement tenyirà la política mediambiental de les pròximes dècades.

Per altra banda, els països en vies de desenvolupament arribaven a Rio de Janeiro per primera vegada amb la possibilitat d'expressar els seus vells problemes en un fòrum vertaderament mundial. La qüestió del medi ambient no és un tema nou per aquests països, com ha passat al Nord per a extenses capes de la població amb la potenciació de l'efecte hivernacle, el possible canvi climàtic, la pluja àcida, el forat de l'ozó o altres fenòmens que s'han manifestat els darrers anys.

Al Sud, els problemes ja foren diagnosticats amb absoluta precisió fa vint anys a la conferència anterior celebrada a Estocolm: el subdesenvolupament i les seves dues seqüeles més immediates, la fam i l'explosió demogràfica eren el motor d'una degradació mediambiental que contribuïa a reforçar l'endarreriment, la pobresa i una destrucció ecològica més gran. D'aquella certesa sorgiren focus diversos, el més notable el dels països no alineats que, posteriorment, derivà en l'actual Grup dels 77 (que ara integra més d'un centenar de nacions). El programa d'acció d'aquest fòrum, gairebé sense canvis notables, ha sobreviscut durant més de vint anys per arribar prístin a Rio de Janeiro i... ser desatès contínuament.

La nova dada, si és que es pot anomenar així, és que l'impacte del deteriorament ambiental en els països en vies de desenvolupament comença a deixar la seva marca a escala global, com passa amb les emissions d'anhídrid carbònic (CO_2) d'origen industrial. La pèrdua del sòl fèrtil, la desforestació, l'esgotament de recursos no renovables i una economia de subsistència minen els sistemes vitals de la biosfera terrestre i reflecteixen el profund

La Conferència de Rio, en esquivar el debat sobre l'impacte mediambiental del model de creixement econòmic i la població, esquivà també debatre els mitjans per afrontar-lo i remeiar-lo: les regles del comerç internacional i la transferència de tecnologia.

desequilibri de l'estructura econòmica mundial que sustenta aquest estat de coses: milions d'éssers paguen amb les seves vides la cruïlla entre el creixement econòmic d'una tercera part del planeta i l'explosió demogràfica a la resta.

Rio de Janeiro, tanmateix, amb prou feines prestà atenció a aquest sagnant —i urgent— aspecte del binomi *medi ambient i desenvolupament*. Amb una perspectiva a curt termini típica de la *síndrome de la granota*, la Conferència parcel·là les seves atencions amb un profund respecte a la jerarquia política internacional. La potenciació de l'efecte hivernacle per l'increment de les taxes d'emissió de CO_2 , que procedeix fonamentalment del consum de combustibles fòssils (petroli i carbó), va tenir la seva correspondència en un tractat del clima, en què no es va arribar a fixar límits d'emissions ni calendaris per aconseguir-los. Establir aquests objectius hauria d'haver correspost als països industrialitzats, els qual són responsables de més del 85 % de les emissions actuals i tenen la responsabilitat d'establir el marc en què s'ha de moure el consum d'energia el proper segle.

Com a contrapès, l'altre eix de la Conferència girà a l'entorn de la protecció de la massa forestal (la biomassa) del planeta. La desforestació comporta els perjudicis afegits de la pèrdua de biodiversitat genètica, l'erosió del sòl, processos de desertització i, sobretot, la irracionalitat econòmica d'obrir terres de pastura al bestiar per convertir en carn una energia que rendeix un benefici més gran si és consumida, per exemple, com a fruits del bosc. La punta de llança d'aquesta secció de la Cimera per a la Terra la constituï el Tractat sobre la Biodiversitat, el redactat del qual afecta fonamentalment el reduït grup de països que acullen en el seu territori la vasta majoria dels boscos humits del planeta i més del 50 % de les espècies vives.

Fora d'aquests dos grans blocs de negociació, la Conferència de Rio va ser un erm de bones paraules. Més de dos terços

del món van quedar fora de les negociacions perquè o no tenien prou indústria per negociar les seves emissions de CO₂, o no tenien suficients boscos per negociar la protecció de diversitat genètica. Les qüestions que els afectaven a ells i a tots, des del punt de vista de la protecció del medi ambient, amb prou feines es van brandar com a eslògans en les sessions de la Conferència: el canvi de model del sistema productiu, amb les seves respectives repercussions en els patrons de consum, en general, i de consum d'energia, la transformació de les relacions d'intercanvi comercial entre els països i la transferència de tecnologia sense condicions ni discriminacions. En altres paraules, un canvi d'actitud com el que clamava Maurice Strong, secretari general de la CNUMAD, per afrontar les qüestions del creixement econòmic i la superpoblació.

Així, es va donar el fet *curiós* que la Conferència del Medi Ambient i el Desenvolupament aconseguí eludir els únics focus generadors de desequilibris mediambientals que no requereixen la certesa dels resultats científics, com són l'endarreriment i el creixement de la població. De fet, si tots els plantejaments que arribaren fins a Rio després de laborioses pre-conferències s'haguessin convertit en el programa màxim mediambiental del planeta, i s'haguessin complert al peu de la lletra abans de la fi de 1992, no haurien afectat substancialment aquests dos paràmetres. Ni haurien desaparegut les Somàlies del món i el risc dels canvis globals penjaria encara sobre els nostres caps.

Aquest programa hauria reduït les emissions de CO₂ al Nord, procurant una atmosfera local més àmplia i un ús més eficient de l'energia. Els boscos al Sud estarien més ben protegits gràcies a amplis programes d'ajuda. La indústria hauria incorporat els criteris ecològics als processos productius mitjançant una bateria de tecnologies *verdes* que reduiria la contaminació, incrementaria el reciclatge, diversificaria algunes fonts d'energia i, possiblement, disminuiria els riscos

més immediats del canvi climàtic. Per descomptat, no s'utilitzarien substàncies que afectin la capa d'ozó i la circulació a les ciutats disminuiria sensiblement gràcies a una sèrie de mesures polítiques que culminarien en l'acceptació popular dels cotxes d'energia solar o elèctrica... Si tot això passés, evidentment que la consciència del Nord es tranquil·litzaria: el nostre medi ambient hauria millorat ostensiblement. Però no el del planeta que, tal i com ha estat passant els darrers dos-cents anys, quedaria obert encara al pillatge dels seus recursos, als desequilibris profunds d'un intercanvi comercial desigual i devastador que manté més de la meitat de la població de la Terra sotmesa a una economia de subsistència que l'obliga a destruir per menjar. La conseqüència és una utilització intensiva del sòl fins a deixar-lo exànim, l'esgotament dels seus recursos, una agricultura depredadora per tal de mantenir-se com sigui en el mercat mundial, a més a més de la constel·lació de conflictes socials, polítics i econòmics que flagel·len societats més pobres del planeta. Aquest escenari ja existia abans que aparegués l'amenaça dels canvis mediambientals globals. De fet, era efecte i conseqüència d'aquests canvis.

Amb la complaença pròpia dels rics, els països del Nord van tornar a tractar a Rio la fam i la superpoblació com dos aspectes del medi ambient que els són aliens, com quelcom que pertany al pati interior de cada nació i que cadascú ha de solucionar segons les seves pròpies arts. Per la part que els toca, el mantell de l'ajuda exterior al desenvolupament serveix per cobrir nuses, malgrat les enormes dificultats per posar una data a la contribució del 0,7 % del PIB, tal com s'havia acordat fa vint anys a Estocolm.

La Conferència de Rio, en esquivar el debat sobre l'impacte mediambiental del model de creixement econòmic i la població, esquivà també debatre els mitjans per afrontar-lo i remeiar-lo: les regles del comerç internacional i la transferència de

tecnologia. La sola menció d'aquests dos temes va fer tancar en banda els països més rics amb l'escut més estúpid que hom es pugui imaginar enfront de la crisi que viu el planeta: **«Som societats de lliure comerç, de lliure mercat, i no podem dir a les nostres empreses què han de vendre, a qui i en quines condicions.»**

Aquesta falsedat és tan òbvia que no cal ni demostrar-la atès que els contraexemples abunden fins i tot en les pàgines de qualsevol diari cada dia; deu correspondre al raonament de la granota instants abans que l'aigua entri en ebullició. Si per abordar canvis mediambientals de la magnitud pronosticada pels científics cal *un canvi de mentalitat*, en quin camp ha d'operar aquest canvi?, on es manifestarà una voluntat de canvi que es tradueixi en un ventall de polítiques mediambientals que desemboquin en el *desenvolupament sostenible*, la gran fita que es va marcar la Conferència de Rio? Si aquesta voluntat de canvi no implica una modificació substancial de les regles sota les quals opera el mercat, la forma com s'adquireix el guany, com es redistribueix la riquesa, i no es desplega la imaginació per trobar formes comercials alternatives a les que ens van dur fins al port de Rio de Janeiro, no importa quantes investigacions facin els científics o quanta certesa busquin els governs als ulls de la ciència: els hàbits de vida romandran i, amb aquests, el marc que els possibilita: un comerç internacional profundament desequilibrat a favor dels poderosos que utilitzen la transferència de tecnologia com l'eina que els permeti acumular més riquesa i, de passada, privar-ne els altres. La granota continua a l'olla i la temperatura de l'aigua puja inexorablement ●